

of their judgments, the magistrates enjoyed great authority among locals, the evidence of which is the extraordinary workload of the courts and the increased amount of cases. In view of the short historical period of existence, the UCC was unable to rebuild the judicial system, which in many respects functioned as in the previous period. In general, the magistrates in the Volyn province provided support for the rule of law and actually effective judicial proceedings.

Key words: magistrates, congresses of magistrates, the judiciary, the Ukrainian Central Council, Volyn province, district courts and court chambers.

УДК 340.113

С. Булавина, Т. Давидова

«Захист» та «охорона»: теоретичні аспекти юридичних термінів

У статті розглядається сутність юридичних термінів, які широко застосовуються вітчизняним законодавцем: «захист» та «охорона». На основі етимологічного та термінологічного аналізу та дослідження поглядів на поняття та терміни науковців з різних галузей права зроблено висновок щодо їх нетотожності. «Охорона» і «захист» відрізняються за часовими межами застосування. Охорона діє постійно, як превенція у тому числі, а захист – в результаті порушення прав та обов’язків. Розрізняються вони і за інструментарієм, що застосовується. Охорона характеризується більш широким переліком заходів – ідеологічних, економічних, правових тощо, у той час як захист – це використання суто правових методів.

Ключові слова: захист, охорона, охоронна функція права, юридичний термін, термінологічний аналіз.

Постановка наукової проблеми. Побудова правової держави вимагає не лише таких глобальних змін як трансформація правової системи України, але й, на перший погляд менших, проте не менш фундаментальних, – усунення колізій у праві, забезпечення точності й вивірності юридичних термінів з метою подальшого їх застосування у нормативно-правових актах, що б склали систему ефективного вітчизняного законодавства. До сьогодні реформування останнього супроводжується вирішенням проблемних питань функціонування юридичної термінології в правовій сфері, це зумовлено, передусім, потребою забезпечити всі галузі права унормованою мовою на сучасних методологічних засадах кодифікації термінів у законодавчих актах. На цьому наголошують науковці, підкреслюючи, що проблематика нормативного визначення та реалізації принципу національної мови у правотворчому процесі актуалізована потребою вдосконалення чинного законодавства, гармонізації українського права із правом європейських співтовариств, зміни пріоритетів, цілей і завдань правотворчого процесу в Україні [1, с. 610-616]. Якщо один той самий термін, що використовується у нормативно-правових актах, в юридичній теорії і практиці має різні значення, науковий пошук ускладнюється, створюється плутанина з об’єктивно існуючим правовим явищем, те саме відбувається, якщо різні терміни означають дещо одне.

З точки зору теорії права питання вивірності юридичних понять і термінів є важливим завданням, оскільки така теорія виконує інтерпретаційну функцію, що здійснюється шляхом з’ясування змісту різних юридичних термінів, державно-правових явищ та роз’яснення їх на загаль.

Саме проблеми невизначення чи неточності змісту деяких юридичних термінів, а також усвідомлення того, що за відсутності однаковості у поглядах неможливим є їх розуміння і врешті дотримання чи виконання, і спричинили дане дослідження.

У статті розглянемо лише одне такого роду проблемне питання. Так, законодавець широко застосовує два юридичні терміни: «охорона» і «захист» (термін «охорона» зустрічається у назвах понад півсотні законодавчих актів, «захист» також часто вживається), часто взаємозамінюючи їх. Ці терміни особливо часто вживаються з питаннями гарантування широкого спектру прав (людини, громадянина, споживача, власника тощо), зважаючи на те, що законодавче закріплення прав не уявляється без рішення концептуального питання їх забезпеченості, а отже – захисту і охорони. Саме ці терміни вживаються при регулюванні питань державної таємниці; прав на інтелектуальну

власність; праці; навколишнього природного середовища; земельного фонду; здоров'я; прав людини і громадянина та багатьох інших.

Закономірно, що таке широке їх вживання спричинило зацікавленість ними науковцями з різних галузей юридичних знань, оскільки є очевидним, що питання розмежування та співвідношення цих термінів має бути визначене, і насамперед у теоретичній площині, аби далі обґрунтовано використовувати у законодавчій діяльності.

Аналіз досліджень. Проблема співвідношення понять «захист» і «охорона» у правовій літературі стоїть досить гостро, і не є новою. Її дослідженню приділяли увагу такі вчені, як С.С. Алексєєв, М.А. Андрук, І.О. Дзера, О.С.Юффе, М.О. Легенченко, Л.А. Музика, В.А. Тархов, П.В. Шумов та інші. Проте проблему до сьогодні не вдалося вивести за межі наукової дискусії. А якщо у науковій літературі і робиться наголос на розмежуванні, законодавець дане питання ігнорує. Тому проблема залишається актуальною і потребує подальшої розробки.

Метою статті є визначення та розмежування юридичних термінів «захист» і «охорона», з тим, аби в подальшому покращити рівень вітчизняного законодавства, усунувши деякі прогалини у праві.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальне значення для розкриття сутності будь-якого явища має визначення понять і термінів, якими це явище характеризується. Важливою методологічною підставою отримання нового знання, покращення вже набутих знань стає понятійно-термінологічний апарат, його вивчення й удосконалення. Так більшість теоретичних досліджень не обходяться без аналізу понять, що входять до визначення теми і предмета дослідження, тобто без термінологічного аналізу. Але саме він часто стає слабкою ланкою через його непродуктивність. Ми будемо не стільки користуватися основами такого аналізу, скільки розглянемо погляди різних науковців на проблему.

Спеціальною юридичний та мовний способи тлумачення змісту юридичних термінів «захист» і «охорона» у текстах різних нормативно-правових актів дає підстави говорити, що зазначені терміни вживаються найчастіше як синоніми чи подібні за значенням поняття стосовно мети, завдань, методів.

Вчені також інколи не розмежовують ці терміни. Так, на думку О.С. Юффе, захист і охорона права є синонімами, які передбачають застосування санкцій до порушника, а відмінності між категоріями трактуються як чисто термінологічні [2, с. 13]. Законодавець найчастіше дотримується такої позиції.

Дотримуючись принципу, що при побудові понятійно-термінологічного апарату науки слід керуватися вимогою однозначності термінів, згідно з яким кожному терміну повинно відповідати лише єдине значення, нам зазначений вище погляд видається дещо помилковим.

Більшість науковців, які досліджують дане питання, розмежовують терміни, які вивчаються, вказуючи, що термін «охорона» належить до засобів, які застосовуються до порушеного права, а «захист» – до засобів, які застосовуються після вчинення правопорушення. Інколи їх розмежовують так: «захист» це право особи, «охорона» – її обов'язок.

Якщо ж подивитися на етимологію слова «захист», то воно застосовується для визначення активної протидії порушенню прав.

Так, на думку С.С. Алексєєва, правовий захист є державно-примусовою діяльністю, спрямованою на поновлення порушеного права та забезпечення виконання юридичного обов'язку [3, с. 169].

І.О. Дзєрою запропоновано визначення захисту (права власності) як системи активних заходів, які застосовуються власником, компетентними органами, спрямованої на усунення порушень права власності і покладення на порушника виконання обов'язку щодо відновлення порушеного права [3, с. 169].

М.О. Легенченко наголошує на тому, що правовий захист є системою правових норм (визначених законом форм та способів), направлених на відновлення порушених прав та забезпечення інтересів особи щодо права, належного їй згідно з правовим титулом [3, с. 170].

На думку В.І. Синайського, необхідність захисту виникає у тих випадках, коли хтось порушує права чи активно стоїть на заваді їх здійснення [4].

Ці небагато чисельні визначення дають підстави вважати, що правовий захист здебільшого має місце вже після факту порушення права і є активною діяльністю. «Охорона» і «захист» мають не лише різне мовленеве забарвлення, але й не співпадають змістовно.

М.А. Андрук поняття «захист» і «охорона» взаємопов'язує між собою, проте зазначає, що вони не є тотожними. Правова охорона покладає на державу більш широкі зобов'язання з

встановлення прав та обов'язків, гарантій права та його захисту. Захист же застосовується до правопорушників з метою встановлення порушених цінностей [5, с. 23].

В.А. Тархов зазначає, що охорона кожного права існує постійно і має на меті забезпечити його здійснення й не допустити його порушення [6]. А отже, можна прийти до висновку, що наявність самого законодавства, яке регулює правовідносини у різних сферах вже є свідченням охорони. В. Тархов наголошує, що до захисту порушеного права з'являється необхідність вдатися лише за умов його порушення, заперечування або загрози порушення.

А.С. Мордовець вказує, що охорона прав є станом правомірної реалізації під контролем соціальних інститутів, але без їх втручання [7]. Захист, безумовно, пов'язаний з порушенням права, будь-то реальним, чи ймовірним. Поняття ж «охорона» має більш широкий зміст, включає в себе як правозахисну так і правозабезпечувальну діяльність.

Із зазначеного можна припустити, що охорона прав та інтересів має місце на етапі до їх порушення, а правовий захист – після. З іншого боку, стає очевидним, що захист є складовою загального поняття охорони, яке містить також і механізми реалізації права і способи запобігання його порушенню. Саме цій позиції віддаємо перевагу, адже правову охорону слід розглядати не тільки як встановлення юридичних засобів, спрямованих на реалізацію суб'єктивного права та запобігання його порушенню, але і як регулювання правовідносин.

І дійсно, норми про захист прав складають лише певну частину охоронних норм, до яких належать і такі, що запобігають порушенням, і ті, що встановлюють імперативний механізм їх реалізації. Час на захист настає тоді, коли порушення прав і інтересів уже відбулося, тобто захист пов'язується з практичною діяльністю, що здійснюється у випадку порушення прав і передбачає заходи із відтворення порушеного права. Охорона ж передбачає діяльність більш масштабну, на перспективу, а отже часові межі для термінів також не є ідентичними.

В охороні першочергове значення мають недопущення та запобігання будь-якому порушенню. Саме це притаманне і охоронній функції права – обумовлений соціальним призначенням напрям правового впливу, спрямований на охорону загальнозначущих, найбільш важливих правовідносин, і подолання явищ, сторонніх суспільству. Домінантним спрямуванням охоронної функції слід вважати охорону тих відносин, які її потребують [8]. Науковці зауважують, що охоронну функцію права не слід сприймати лише у зв'язку з порушенням права, основне її призначення у запобіганні порушенням норм права. Це ж стосується і охорони як діяльності.

Цікавим з точки зору дослідження є науковий аналіз, проведений П.В. Шумовим, який, дослідивши низку поглядів на проблему співвідношення термінів «захист» і «охорона», прийшов до висновку, що хоча в юридичній літературі і існує до сьогодні точка зору про те, що захист та охорона є тотожними явищами, більш обґрунтованою є протилежна думка. Так, вивчивши велику кількість наукових тлумачень, він зазначив, що «охорона» включає в себе систему заходів, спрямованих на запобігання порушень, або іншими словами, «охорона» зорієнтована, головним чином, на недопущення можливих порушень, а «захист» – на нейтралізацію вже існуючих. А отже, «охорона» діяльність держави щодо забезпечення прав суб'єктів правовідносин, а «захист» – одна з форм цієї охорони. І далі зроблено висновок, що чим більше заходів захисту, в порівнянні з охороною, тим гіршим є забезпеченість прав, якщо ж сконцентруватися на охороні прав, тоді буде потрібно і менше їх захищати [2, с. 13-14].

В.І. Олійник, досліджуючи такий висновок, не зовсім погоджується, аргументуючи тим, що заходи захисту навпаки можуть бути свідченням ефективності охоронної діяльності, коли вона сигналізує про потребу захисту. [9, с. 119-120]. Зокрема, він наводить приклад, що у випадку можливості витоку таємної інформації може бути порушена система її охорони, а відтак, вона потребує захисту. Така логіка має право на існування. У своїх інших працях він розмежовує терміни, вказуючи, що тут наявна діалектика двох категорій: процесу та його результату, в якому процес – це функціонування правового інституту, а захист – показник результативності та ефективності.

П. Шумов, підсумовуючи результати аналізу, зазначає, що поняття «охорони» та «захисту» не випадково переплітаються і окремими авторами сприймаються як єдине ціле. Справа в тому, що як охорона без захисту, так і захист без охорони втрачає свій сенс, оскільки незрозуміло, що охороняти. Після цього П. Шумов прийшов до висновку, що і охорона, і захист – два етапи єдиного, послідовного процесу: забезпечення прав суб'єктів правовідносин [2].

На тому, що поняття «правовий захист» охоплюється поняттям «правова охорона», акцентує увагу Г.А. Осетинська, відзначаючи з огляду на предмет свого дослідження (захист прав споживачів), що більш вдалою назвою для Закону України «Про захист прав споживачів» слід визнати назву «Про охорону прав споживачів» [3, с. 171].

Проте, не слід зводити охорону прав і до суто запобіжної діяльності. Якщо порушене право в результаті правозахисних заходів було поновлено, отже, механізм охорони спрацював, реалізація права забезпечена, хоча й іншим способом.

Поняття «охорона» у термінологічних словосполученнях Конституції вживається для позначення досить широкого кола повноважень державних органів, що передбачають, зокрема: запобігання, недопущення правопорушень та поновлення прав і свобод у випадку їх порушення та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

У Кримінальному кодексі України вживається найчастіше термін «охорона». Так, можна простежити, що стосовно державної таємниці в Кодексі застосовано «злочини у сфері охорони державної таємниці». Законом же «Про державну таємницю» вживаються як термін «захист», так і термін «охорона» (присвячено р. 4 Закону). Але при цьому неможливо простежити чітку позицію законодавця із даного питання, що й породжує тлумачення й інтерпретації термінів на власний розсуд.

Висновки. Дослідивши як норми законодавства, так і наукові погляди, прийшли до висновку, що охорона насамперед направлена на гарантування підстав набуття прав і законних інтересів, тоді як під захистом розуміються конкретні активні дії, спрямовані на поновлення порушеного права.

Як відмічають деякі науковці: між охороною та захистом знаходиться факт порушення права, тобто для того, щоб охорона трансформувалася у захист необхідна наявність правопорушення. Дозволимо собі не зовсім погодитися з цим, оскільки охорона є сталим процесом, що не трансформується у більш вузьку діяльність, а просто включає її.

А отже «охорона» і «захист» не є термінами одного синонімічного ряду. Дані правові категорії різняться за функціональним призначенням. Охороною прав здійснюється запобігання порушення прав і обов'язків, а захист, спрямований на поновлення порушених прав і обов'язків чи компенсацію втраченого права, як наслідок порушеного права, а разом вони складають процес забезпечення та гарантування прав.

Як вже вказувалося, «охорона» і «захист» відрізняються за часовими межами застосування. Охорона діє постійно, як превенція у тому числі, а захист – в результаті порушення прав та обов'язків.

Розрізняються вони і за інструментарієм, що застосовується. Охорона характеризується більш широким переліком заходів – ідеологічних, економічних, правових тощо, у той час як захист – це використання суто правових методів.

Рішення проблеми ефективної охорони і захисту прав перебуває у безпосередній залежності від розвитку нормативно-правових актів, що регулюють відносини охорони і захисту, здатності науковців шукати межі їх нетотожності.

Джерела та література

1. Корж А.В., Фонтош Н.М. Проблеми вдосконалення юридичної термінології в українському законодавстві / А.В. Корж, Н.М. Фонтош // Держава і право. – 2009. – Вип. 46. – С. 610-616.
2. Шумов П.В. Соотношение понятий «защита» и «охрана» информационных прав / П.В. Шумов // Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление. – 2013. – № 5. – С. 12-14.
3. Легенченко М.О. Поняття охорони і захисту права та їх співвідношення / М.О. Легенченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Т. 1. – Вип. 6-1. – С. 169-172.
4. Охрана и защита гражданских прав [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo-ukraine.org.ua/resyrsi/biblioteka/civil-pravo/lektzii-po-grazhdanskomu-pravu/9969-4-oxrana-i-zashhita-grazhdanskix-prav>.
5. Андрук М.А. Права на защиту чести и охрану личного достоинства : конституционно-правовой аспект / М.А. Андрук // Российское правовое государство: Итоги формирования и перспективы развития. – Ч. 1. – Воронеж, 2004. – С. 23.
6. Тархов В.А. Гражданское право. Общая часть : курс лекций / В.А. Тархов. – Чебоксары: Чув. кн. изд-во, 1997. – 331 с.
7. Функции права как выражение его сущности и социального назначения [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.jourclub.ru/33/1608/4/>.
8. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
9. Олійник В.І. Недоліки кримінально-правових норм, що регулюють відносини у сфері захисту державної таємниці / В.І. Олійник // Сучасні погляди на актуальні питання правових наук: матеріали

міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27-28 листопада 2015 р. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – С. 118-120.

Булавина С., Давыдова Т. «Защита» и «охрана»: теоретические аспекты юридических терминов. В статье рассматриваются термины «защита» и «охрана» в целях решения проблемных вопросов функционирования юридической терминологии. Авторы, проанализировав множество научных взглядов на данные термины, пришли к выводу, что проблема хоть и не нова, при этом ее не удалось вывести за рамки активной научной дискуссии. Анализ содержания терминов в текстах нормативно-правовых актов дал повод говорить, что законодатель термины «охрана» и «защита» применяет как идентичные. В научной литературе существует два основных подхода. Одни ученые считают, что эти термины являются синонимами, вторые же различают их по ряду критериев. Авторы статьи соглашаются со второй группой исследователей, делая вывод, что «охрана» и «защита» не тождественны по своему содержанию, функциям, временным рамкам. Способом охраны прав осуществляется предотвращение нарушения прав и обязанностей, а защита направлена на восстановление нарушенных прав и обязанностей или компенсацию утраченного права, а вместе они составляют процесс обеспечения и гарантирования прав. Охрана характеризуется более широким перечнем мер – идеологических, экономических, правовых и т.д., в то время как защита – это использование чисто правовых методов.

Ключевые слова: защита, охрана, охранный функция права, юридический термин, терминологический анализ.

Bulavina S., Davydova T. «Protection» and «Security»: Theoretical Aspects of the Legal Terms. The article considers the terms «protection» and «security» to reveal the legal terminology issues functioning. The authors, having analyzed many scientific approaches to the interpretation of these terms, concluded that although the problem is not new, it is still under active scientific debate. Analysis of the terms content in the texts of normative legal acts gave grounds to state that the legislator uses the terms «security» and «protection» as identical. There are two main approaches to the problem in the scientific literature. Some scientists believe that these terms are synonymous, while others distinguish them by various criteria. The authors agree with the second group of researchers, concluding that «security» and «protection» are not identical in their content, functions and time frame. The «protection» of rights shall prevent violations of rights and duties, and «security» is aimed at restoration of rights and obligations or compensation for the violation of the rights. Together they guard the process of ensuring, guaranteeing and securing rights. Protection is characterized by a broad list of measures – ideological, economic, legal, etc., while security focuses on just the use of legal methods.

Key words: protection, security, protective function of law, a legal term, terminological analysis.

УДК 342.56(477)(091)

В. Кравчук

Історико-правові аспекти конституційних основ правового статусу суддів у міжвоєнний період (1921-1939 рр.) на теренах радянської України

Стаття присвячена аналізу конституційно-правових основ статусу суддів у міжвоєнний період (1921-1939 рр.) на теренах радянської України. Визначено фактори, що впливали на їх формування. Досліджено динаміку окремих елементів правового статусу суддів в ході розробки проектів конституційних актів. Зроблено висновок про те, що нормативні положення, що закріплювали правовий статус суддів, формально маскувалися в перших українських радянських конституціях, а принцип незалежності суддів не мав жодного практичного наповнення, оскільки процедура виборів була номінальною.

Ключові слова: правовий статус, правовий статус судді, правосуддя, суддя, судова система.

Постановка наукової проблеми та її значення. У процесі становлення правової держави в